

ÖDÜNÇ PARA VERME İŞLEMLERİ, VERGİLENDİRİLMESİ VE İNCELENMELERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Abdullah ÖZDEMİRCİ*

I- GİRİŞ

Menkul sermayeden kar ve faiz olmak üzere iki tür irat sağlanmaktadır. Menkul sermaye, bir sermaye şirketinin payı olarak işletilmekte ise getirdiği irat kar payıdır. Ödünç verilen menkul sermayenin getirdiği iradı ise faiz denilmektedir. Gelir esas itibarıyla karların miktarına göre değişir. Buna karşılık ödünçlerde işin karlılık derecesi ödünç verenin gelirini etkilemez, bu gelir önceden belirlenmiştir.

Ülkemizde ödünç para verme işleri ile uğraşanların faaliyetleri ve denetlenmelerine ilişkin esaslar, 90 Sayılı "Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun Hükmünde Kararnamenin (KHK) 1. maddesinde; "Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı, faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle sürekli olarak ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek kişilerin ve finansman şirketleri ile faktoring şirketlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesidir" denilmek suretiyle KHK'nin amacı ortaya konulmuştur.

Ödünç para verme işleriyle uğraşanlar, yaptıkları işi kayıtlı olarak yapıp yapmamalarına göre, ikrazatçı ve tefeci olarak sınıflandırılarak gerekli açıklamalar aşağıda yapılmıştır.

II. İKRAZATÇILAR

90 Sayılı KHK'ye göre; "İkrazatçı, devamlı ve mutad meslek halinde, faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle ödünç para verme işleriyle uğraşan veya ödünç para verme işlerine aracılık eden ve kendilerine faaliyet izni verilen gerçek kişidir."

İkrazatçılıkta uğraşacak gerçek kişiler bir beyanname ile Hazine Müsteşarlığı'ndan faaliyet izni almak zorundadırlar. Beyannamenin kapsamı ve örneği Müsteşarlık tarafından tespit olunur. Hazine Müsteşarlığı'ndan "İkrazatçılık Faaliyeti İzin Belgesi" ile verdikleri beyannamenin tasdikli bir

(*) Vergi Denetmeni

örneğini alan ikrazatçılar, izin tarihini takiben 30 gün içinde Ticaret Siciline başvurarak bu izni tescil ve ilan ettirirler. Bu süre içerisinde Ticaret Siciline tescil yaptırmayanların ve gerekli nitelikleri kaybedenlerin faaliyet izinleri iptal edilir.

1) İkrazatçılık Yapamayacak Kişiler

Aşağıdaki gerçek kişilere ikrazatçılık faaliyet izni verilmez.

a) 35 sayılı KHK ile ek ve değişiklikleri uyarınca haklarında mahkemelerce tasfiye kararı alınan ve uygulananlar.

b) Müflisler veya konkordato talep edenler.

c) Vadesi dolduğu halde ödenmemiş ihtilafsız vergi borçları bulunanlar.

d) Vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymiş olanlar.

e) Ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan mahkum olan gerçek kişiler.

İkrazatçıların faaliyet izni alabilmeleri için, Hazine Müsteşarlığınca yayımlanan "İkrazatçılık Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre en az 20 milyar lira sermaye bulundurmaları gerekmektedir.

2) İkrazatçıların Yapamayacakları İşler

a) Ana faaliyet konuları dışında başka işle istigal edemezler.

b) Mevduat veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı para toplayamazlar, ilan ve reklamlarında mevduat topladıkları izlenimi veren bir ifade kullanamazlar.

c) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde sermaye piyasası faaliyetinde bulunamazlar. (Tahvil ve benzeri borçlanmaya yönelik sermaye piyasası aracı ihraç edemezler.)

d) Ödünç para vermeye yetkili olmayan kişi ve kurumların ödünç para verme işlemlerine aracılık edemezler.

e) Faaliyetlerini sürdürmek amacıyla bankalar dahil her türlü kaynaktan borçlanmaları ve bu fonları ödünç para verme işlerinde kullanmaları, bankalarında bu kişilere ödünç para verme işleri ile ilgili olarak kredi açmaları veya bunların borçlarını teminen teminat mektubu vermeleri yasaktır.

Bu yasaklara aykırı hareket edenlerin faaliyet izinleri iptal edilir ve bu kişilere yeniden faaliyet izni verilmez.

3) İkrazatçıların Yapacakları Sözleşmeler ve Tutacakları Defterler

İkrazatçıların ödünç para verme işlemleri için iki nüsha yazılı sözleşme yapmaları zorunludur. İkrazatçıların ödünç para vermelerine dair sözleşmeler yazılı olarak yapılması takdirde geçersiz sayılır.

Ödünç sözleşmelerinde asgari şu hususların yer alması gerekir;

a) Ödünç verilen tutar, vade, faiz oranı, geri ödeme tablosu, gecikme faizi,

b) Toplu ya da erken ödeme durumunda uygulanacak iskonto oranı,

c) Geri ödemeye ilişkin kambiyo senetlerinin adedi, vade tarihi ve numarası,

d) Varsa kefil, teminat veya ipotēge ilişkin bilgiler.

İkrazatçıların ödünç para verme işlerine aracılık işlemleri, ödünç vermeye yetkili gerçek veya tüzel kişiler ile ikrazatçı ve ödünç alan ile ikrazatçı arasında yapılacak sözleşmelere dayandırılmak zorundadır. Sözleşmede ikrazatçı tarafından alınacak ücret, komisyon ya da diğer menfaatler gösterilmek zorundadır.

İkrazatçıların borç verdikleri gerçek ve tüzel kişilerle yapacakları ödünç sözleşmeleri "Vergi Usul Kanunu Uyarınca Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılan Belgelerin Basım ve Dağıtımı Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre Vergi Usul Kanunu uyarınca düzenlenmesi zorunlu belgeler kapsamına alınmıştır. Ödünç sözleşmeleri müteselsil sıra numarası taşır ve Maliye Bakanlığınca kabul edilen matbaalarda bastırılır.

İkrazatçılar, Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'nun tutulmasını zorunlu kıldığı defterlerin yanı sıra, doğrudan yaptıkları veya aracılık ettikleri her bir ödünç para verme işlemlerinin tutar, vade, faiz oranı ve varsa teminatlarıyla kaydedileceği özel bir defter tutmak zorundadırlar.

İkrazatçılar, ödünç para vermeleri karşılığında elde ettikleri menfa-

atler için ayrıca fatura düzenlemek zorundadırlar.

İkrazatçıların faaliyetleri, Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığınca denetlenir.

III- İKRAZATÇILIK FAALİYETLERİ VE VERGİLENDİRİLMESİ

A- İKRAZATÇILIK FAALİYETİNİN KAPSAMI

Ödünç para verme işlerini mutad meslek faaliyeti olarak yapanların kazançları ticari kazanç sayılır. Türk Ticaret Kanunu, sarraflık ve bankacılık işlerini ticari faaliyet olarak saymıştır. Bununla birlikte hangi hallerde ödünç vermenin mutad faaliyet olduğu, hangi hallerde ticari faaliyet sayılacağı hususu uygulamada birtakım ihtilaflar yaratmıştır. Bu konuda danıştay'ın yerleşmiş içtihatları mevcuttur.

Bir kimse, bir yılda birden fazla kişiye veya bir yılda bir kişiye birden fazla veya birkaç yıl üst üste her seferinde başka birine borç para vermişse faaliyeti mutad ve kazançlı ticari kazanç sayılır. Buna karşılık bir kişiye bir yılda yalnız bir kere ödünç para vermiş ise faaliyet mutad değildir ve kazanç menkul sermaye iradı sayılır.

Borç para verenlerin ikrazatçı sayılabilmesi için herşeyden önce, borcu alanla veren arasındaki bağlantının menfaate dayanması gerekmektedir. Danıştayın yerleşik içtihatlarına göre, borcu alan ve veren arasında yakın akrabalık veya

sıkı bir iş münasebeti bulunduğu hallerde aksi kanıtlanmadıkça faiz alınmadığının ve dolayısı ile ikrazatçılık faaliyetinin bulunmadığının kabulü gerekmektedir.

Önemli bir konu da borç verme işlemlerinde borç verenin faiz almadığı yolundaki iddiasının ne zaman kabul, ne zaman red edileceğidir. Yine Danıştay'ın bu konudaki içti-hadına göre, borcun yardım mak-sadıyla ve faizsiz verildiği iddiası ancak miktarı düşük borç verme iş-lemlerinde kabul edilebilir. Miktarı yüksek borçlarda bu iddianın kabul edilebilmesi için borç verenle alan arasında yakın bir akrabalık bağı-nın olması veya bir ticari ilişkiye da-yanması gerekmektedir. Aksi tak-dirde yüksek meblağın ödünç ola-rak verilmesinden faiz alındığı ka-bul edilmektedir.

Belli bir tutarı aşan borçların fa-izsiz verilemeyeceği esas kabul edildiği ve borç veren de faiz alma-dığını iddia ettiği zaman vergiye esas alınacak faiz miktarı ne ola-caktır? Bu bakımdan yerleşmiş içti-hatlara göre, borçlunun ödediğini belirttiği faiz miktarı (borçlu ile ala-caklı arasında gerçeği aykırı bildiri-me sebep olabilecek bir düşmanlık ve taraflar arasında muvaza olma-mak kaydıyla) esas alınır. Faizin ödendiğini borç verenden başka borcu alanda inkar ediyorsa, o za-man ödünç para verme piyasasın-da fiilen geçerli piyasa faiz haddi esas alınır.

Ticari hayatta yerleşmiş kuralla-ra dayanan bir iş ilişkisinden dolayı verilen paraların, faiz karşılığı veril-

diği kabul edilemez. Ancak ticari ilişki sınırını aşan büyük miktardaki ödünç para verme işlemlerinin faiz-siz yapıldığı kabul edilemeyeceğinden bu tür ikraz işlemlerinin ikrazat-çılık sayılması gerekir.

B- İKRAZATÇILIK FAALİYETİNDE ALACAĞI GÜVENCE ALTINA ALMADA BAŞVURULAN TEMİNATLAR

Serbest piyasada ikraz işlemi yapan şahısların ödünç para verme karşılığında uyguladıkları faiz oran-ları her halukarda banka faizlerine ve tahvil faizlerine uygulanan faiz oranının oldukça üstündedir. Yapı-lan incelemelerde bu durumun her zaman göz önünde bulundurulması gerekir. Göz önünde bulundurulma-sı gereken diğer bir husus da veri-len ödünç parayı güvence altına alabilmek amacıyla yapılan hukuki işlemlerin alacağı güvence altına alacak türden olması, aynı zaman-da mümkün olduğu kadar bu ikraz işlemini gizlemeye uygun olması-dır. Bu nedenle genellikle uygula-nan hukuki işlemler borçlunun veya bir yakınının maliki bulunduğu gay-rimenkul üzerine kendi lehine ipo-tek tesis ettirmek veya borçlunun maliki bulunduğu gayrimenkul üye-rinde gayrimenkul satış vaadi söz-leşmesi yapmak, borçludan borç tu-tarı kadar borç senedi veya vadeli çek almak, borçluya ait gayrimen-kul üzerine doğrudan haciz tatbik ettirmek şeklindedir.

Vergi idaresinin en çok itilâına giren ve vergi incelemelerine en

çok konu olan güvence türü ipotek işlemidir. Bunun sebebi belli miktarların üzerinde olan ve karz aktinden kaynaklanan ipotek işlemlerinin ilgili Tapu Sicil Müdürlüklerince Vergi İdaresine bildirilme zorunluluğudur. Ancak gelen bilgilerde uygulamada en çok görülen aksaklık tarafların özellikle alacaklıların ikametgah adreslerinin yanlış olması şeklindedir. Bu bilgilerin daha sağlıklı olması için gerekli önlemlerin Tapu Sicil Müdürlüklerince alınması gerekmektedir.

İpotek işlemi yapmak suretiyle yapılan ikraz işlemlerindeki incelemelerde inceleme elemanınca Tapu Sicil Müdürlüklerinden; ipotek işleminin yapıldığı tarih, ipotek miktarı, ipoteğin vadesi, uygulanan faiz oranı veya miktarı, ipoteğin kaldırılış tarihi ve tarafların adreslerine ilişkin bilgilerin tam olarak alınması gerekmektedir.

C- İKRAZATÇILIK FAALİYETİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

İkrazatçıların vergilendirilmesi esaslarını 104 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğ düzenlemiştir. Bu tebliğe göre, ikrazatçılık faaliyeti sonucu elde edilen faiz gelirleri, ikraz işinin mutad meslek halinde ifa edilip edilmediğine göre ticari kazanç veya menkul sermaye iradı olarak vergilendirilecektir.

1) Ticari Kazanç Sayılacak Haller

Ödünç para verme mutad meslek haline getirilmişse, bu faaliyet

ikrazatçılık sayılacak ve elde edilengelir, ticari kazanç olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Herhangi bir kimse, birden fazla yılda tek şahsa veya bir yılda aynı şahsa veya muhtelif şahıslara borç para vermişse, bu kimsenin ikrazatçılık işini mutad meslek halinde yapmış olduğunun kabulü gerekir. Bu sebeple, borç para vermeyi itiyat haline getirmiş olanların ikrazatçı sayılarak, haklarında Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hükümlerine göre işlem yapılacağı tabiidir.

Bu şekilde borç para veren şahıslar ayrıca, Gider Vergileri Kanununun 28. maddesi hükmüne tabi olacaklardır.

2) Menkul Sermaye İradı Sayılacak Haller

Borç para vermeyi itiyat haline getirmemiş olanların arızı olarak veya tesadüfen ve ticari bir faaliyete bağlı olmayarak ikraz ettikleri paralar karşılığında elde ettikleri faizlerin menkul sermaye iradı olarak vergilendirilmesi icabeder.

3) İkrazatçılıkta Vergiyi Doğuran Olay

Danıştay içtihatlarına ve 104 seri No'lu gelir vergisi genel tebliğine göre, ikrazatçılık faaliyetinde faiz ikraz işleminin yapıldığı anda doğmaktadır. Ancak bu durumda ortaya bazı yeni problemler çıkmaktadır.

Şayet borcun vadesi aynı takvim yılına isabet eder ve borçta vadesinde ödenirse, faiz bu yılın geliri

olarak vergilendirilecektir. Vadenin diğer yıla sirayet etmesi halinde de, faiz peşin tahakkuk ettirildiğinden, vergiyi doğuran olay ikraz işleminin yapıldığı yılda doğmaktadır. Dolayısıyla elde edilen faiz geliri o yılın geliri olarak vergilendirilir.

Borcun vade bitiminde ödenmemiş olması halinde ise durum tamamen değişmekte ve konunun icraya intikal ettirilip ettirilmediğine bakılması gerekmektedir.

Borcun vade bitiminde ödenmemesi sebebiyle icraya intikal ettirilmişse, bu durumda peşin tahakkuk ettirildiği kabul edilen faizin dışında herhangi bir gelirden söz edilemez ve yalnızca borcun verildiği yıl için tarhiyat yapılmakla yetinilir. Ancak, vade bitiminde alacaklı icraya müracat etmemişse bu durum da, paranın tahsil edildiği tarihe kadar olan devreler gözünde bulundurulmak suretiyle ayrı ayrı yıllar itibarıyla tarhiyat yapılması gerekmektedir.

İpotekli ödünç verme işlemlerinde Danıştay faizin ipotek işlemi yapıldığı anda elde edilmiş olduğunu, ancak ipotek kaldırılmayıp süre uzatıldığı takdirde o süre içinde de faizin devam ettiğini kabul etmektedir.

Gayrimenkul satış vaadi sözleşmesine dayanarak yapılan ikraz işlemlerinde, vergiyi doğuran olay gayrimenkul satış vaaadinin yapıldığı andır. Gayrimenkul satış vaadi sözleşmesine dayanarak yapılan ikraz işleminde, vade sonunda satış gerçekleşmemişse faiz alındığının kabul edilmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin satış gerçekleşmeden feshedilmesi durumunda da faiz alındığı kabul edilecektir. (Danışt. 4.Dai. 22.9.1972 Tar. Esas: 71/4130, Karar: 72/5249)

Borçlunun maliki bulunduğu gayrimenkul üzerine doğrudan haciz tatbit ettirmek suretiyle yapılan ikraz işlemlerinde vergiyi doğuran olay, haczin tatbik edildiği tarihte gerçekleşmiş olacaktır. Vade tespit edilmemiş ise haczin kaldırıldığı tarih vade tarihi olarak kabul edilmelidir.

Borçludan borç senedi ve vadeli çek almak suretiyle gerçekleştirilen ikraz işlemlerinde vergiyi doğuran olayın vuku bulduğu tarih senet ve çekin keşide tarihidir.

4) İkrazatçıların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısındaki Durumu

Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesine göre ikrazatçılık ve ödünç para verme işlerini devamlı olarak yapanlar banker sayılmıştır. Aynı madde hükmüne göre bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne ad ile olursa olsun nakten veya hesaben aldıkları paralar banka muameleleri vergisine tabidir. Bu nedenle ödünç para verme işini mutad meslek haline getirenler tarafından verilen ödünç paralar karşılığında alınan faizler Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine tabidir. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından vergiyi doğuran olay faiz geliri-

nin (ikraz işleminin yapıldığı tarihte elde edildiği kabul edilerek) elde edildiği tarihtir.

Danıştay 7. Dairesinin 04.03.1996 tarih ve 1994/2233 esas, 1996/755 karar nolu kararına göre, ikrazatçılık niteliği taşımayan (ödünç para verme işinin mutad meslek olarak yapılmaması halinde) borç para verme işleminden kaynaklanan faiz Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine tabi değildir.

IV-TEFECİLİK

1- Tanımı

Tefecilik kısaca, ödünç para verme işlemlerinin yasal olmayan yollardan kayıt dışı olarak yapılması şeklinde tanımlanabilir.

90 sayılı KHK'nin 9. maddesinde; "Bu Kanun Hükmünde Kararname uyarınca ikrazatçılık yapmak üzere izin alınmadan faiz veya her ne ad altında olursa olsun, bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle ödünç para verme işlemlerinin yapılması veya bu işlerin meslek itihaz edilmesi ve Kanun Hükmünde Kararname uyarınca alınan ikrazatçılık izni iptal edildiği halde, ödünç para verme işlerine devam edilmesi, tefecilik sayılır." denilmek suretiyle tefeciliğin geniş bir tanımı yapılmıştır.

2- Tefecilere Uygulanacak Cezai Müeyyideler

Tefecilik ülkemizde kayıtdışı ekonomi içinde yer almaktadır. Tefecilik faaliyetinde bulunanların tespitinin güç olması bu sektörün kayıt altına alınmasını zorlaştırmaktadır.

Ayrıca tefecilik yaptığı tespit edilenlere uygulanan cezai müeyyideler özellikle para cezası güncelliğini kaybettiğinden yaptırım gücü bulunmamaktadır.

90 sayılı KHK'ye göre, tefecilik faaliyeti ile uğraşanlar 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezasıyla birlikte 50 bin liradan az olmamak üzere, sağladıkları menfaatin 5 katı ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Ayrıca, bu suçların tekrarı halinde cezalar 3 katına çıkarılarak uygulanır.

3. Tefecilik Faaliyeti ile Uğraşanların Tespiti

Tefecilik faaliyetinin kayıtdışı yapılması bu işle uğraşanların tespitini güçleştirmektedir. Ancak tefecilik faaliyeti ile uğraşanlar genellikle borçluların ihbarı ile tespit edilmektedir. Ayrıca tefecilerin ödünç verdikleri paraları güvence altına almak amacı ile yaptıkları teminat işlemleri ile de bu işle uğraşanlar tespit edilebilmektedir. Yazının III-B bölümünde ödünç para verme işlemlerinde alacağı güvence altına almada başvurulmuş teminatlar açıklanmıştır.

4- Tefecilik Faaliyetinin Vergilendirilmesi

Ödünç para verme işlemlerinin yasal olmayan yollardan kayıt dışı yapılması tefecilik olarak tanımlanmıştır.

213 sayılı Vergi Usul Kanunun'un "Vergi Ehliyeti" başlıklı 9. maddesinde, "Mükellefiyet ve vergi

sorumluluğu için kanuni ehliyet şart değildir. Vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş bulunması mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu kaldırmaz.” denilmektedir.

Buna göre, kanunlarla yasaklanmış tefecilik faaliyetinden elde edilen faiz gelirlerinin vergilendirilmesi gerekmektedir. Tefecilik faaliyetinden elde edilen faiz gelirleri; ödünç para verme işlemleri mutad meslek halinde yapılırsa ticari kazanç olarak, mutad hale getirilmemiş ise menkul sermaye iradı olarak vergilendirilir. Ayrıca mutad meslek halinde tefecilik faaliyetinde bulunanlar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine de tabidirler.

Tefecilik faaliyetinde de vergiyi doğuran olay, ikraz işleminin yapıldığı andır.

V- SONUÇ

İkrazatçılık ve tefecilik olarak iki başlık altında açıklanan ödünç para verme işlemlerine 1983 yılında çı-

karılan 90 Sayılı ödünç Para verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile düzenleme getirilmiştir. Ancak ödünç para verme işlemleri ülkemizde ne yazıkki hala kayıtsız olarak yapılmakta ve kayıt dışı ekonominin önemli bir sektörü olarak faaliyet göstermektedir. Bu sektörün büyük ölçüde kayıt altına alınabilmesi için, özellikle tek vergi numarası uygulaması çerçevesinde bankalarla ve diğer kamu kuruluşlarıyla uyumlu bir çalışma sonucu ihbar ve bilgi verme mekanizmasının hızlı ve doğru olarak kullanılması gerekmektedir. Bu şekilde kayıt dışı işlemler kayıt altına alınarak vergilendirilecek, aynı zamanda toplum içinde huzursuzluk yaratan olayların önüne geçilecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

- 90 Sayılı KHK
- 104 Sayılı GVGT
- İkrazatçılık Faaliyetleri Hk. Yönet.
- Danıştay Kararları